

Є.Д. СТРЕЛЬЦОВА

Євдокія Джонівна Стрельцова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНО-ДОГОВІРНОЇ УНІФІКАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Однією з характерних ознак розвитку сучасного міжнародного права є його регіоналізація. З цим пов'язані не лише виникнення єдиних регіональних міжнародно-правових просторів, а й їх вплив на законодавство держав, що входять до регіональних міжнародних міжурядових організацій або союзів. Тому окрім широко розвинутої загальної міжнародної договірно-правової уніфікації внутрішньодержавного права все більш широко розвинутою стає його регіональна уніфікація. Регіональна уніфікація є так само міжнародною, але на неї накладається регіональний аспект, пов'язаний насамперед з рівнем регіональної міждержавної інтеграції, відображеним у відповідних міжнародних договорах. Дослідження таких процесів, що супроводжуються створенням інституційно-правової основи для їх забезпечення і застосуванням інструментів не лише «жорсткого», а найчастіше «м'якого» міжнародного права є одним із важливих завдань, що допомагає зрозуміти особливості міжнародно-правових відносин в умовах поглиблення регіональної міжнародно-правової інтеграції.

Метою статті є дослідження наслідків регіоналізації міжнародного права для його договірно-правової уніфікації та їх впливу на законодавство держав-учасниць регіональних міжнародних організацій.

Регіоналізація міжнародного права і його фрагментація дедалі більше стають предметом міжнародно-правових досліджень. Це пов'язано з поширеністю цих явищ у сучасному світі і зростанням впливу таких процесів на держави, що беруть участь у регіональному міжнародно-правовому співробітництві. Активно

обговорюються загальнотеоретичні питання щодо природи цього явища (О.В. Буткевич, М.М. Гнатовський, П.-М. Дюпуї, Е.Е. Рафалюк, Р. Штрайнц, М.Н. Козюк, М.У. Яхьяєва, М.І. Бобрик, Н. Доронина та ін.), але набагато менше приділяється увага дослідженню інституційно-правових механізмів створення єдиних регіональних міжнародно-правових просторів та їх впливу на національне право держав-учасниць регіональних міжнародних міждержавних організацій та союзів. З урахуванням цієї обставини увагу приділено дослідженню інституційно-правової основи регіональних міжнародно-правових просторів, особливостям інституціоналізованих регіональних інтеграційних процесів, з якими пов'язана регіональна міжнародна договірно-правова уніфікація.

Характеристика розвитку міжнародного права в умовах регіональної міжнародної інтеграції завжди має наслідком його фрагментацію, що пов'язано з особливостями реалізації норм загального міжнародного права та їх пристосування до певних регіональних потреб залежно від регіональної специфіки. Не випадково в міжнародному праві з'явився термін «автономні режими», що характеризує вірогідність відступу в регіонах від загального, часом уявного «стандарту» міжнародного правозастосування, невідворотність розвитку «регіонального» міжнародного права, і тому фрагментацію розглядають навіть як певну загрозу цілісності загального міжнародного права¹. Однак регіоналізація міжнародного права, так само як і його фрагментація, в договірно сформованих міжнародних регіонах пов'язані з рівнем і глибиною відповідної регіональної інтеграції, що в даному випадку є для держав пріоритетним фактором, а міжнародне право забезпечує інтеграційні процеси в якості необхідного інструмента їх регулювання. Це дуже добре помітно на прикладі Європейського Союзу, де уніфікація інтеграційного права нагадує уніфікацію федерального законодавства в сфері повноважень федеративної держави². При цьому є ще один важливий аспект, на який звертають увагу дослідники. Зокрема, П.М. Дюпуї зазначає, що фрагментація є одним із важливих засобів досягнення міжнародно-правової уніфікації, з якою врешті беззаперечно пов'язана уніфікація внутрішньодержавного законодавства, а це, в свою чергу, має відношення також до регіональної уніфікації³. Фрагментація міжнародного права в регіонах є наслідком автономних інтеграційних процесів, що адаптують міжнародно-правові норми до потреб інтеграційного розвитку. Не випадково регіональна договірно-правова уніфікація досить часто розглядається і в науці, і на практиці як більш дієвий механізм регулювання правовідносин порівняно з універсальною міжнародно-договірною уніфікацією⁴.

У зв'язку з порушеним питанням виникає досить складна в теоретичному і практичному аспектах проблема поняття єдиного правового простору, оскільки саме міжнародно-правова уніфікація є основним політико-правовим джерелом його формування. Сучасні дослідники в цілому правильно зазначають, що регіональна уніфікація міжнародного права найчастіше є не втіленням глобалізації, а своєрідною альтернативою глобалізації. Відповідно, може виникати множинність єдиних правових просторів не лише на універсальному рівні (коли така множинність обумовлюється різними предметами правового регулювання, наприклад, торговельне право, енергетичне право, кримінальне право), а й на рівні регіонів. Причому, така множинність можлива навіть на рівні одного регіону, як-то, наприклад, правовий простір Ради Європи і правовий простір Європейського Союзу. Зокрема, В.В. Суханов зазначає: «Біполярна структура світу розпалася, і з'явилися нові в геополітичному відношенні простори, не настільки жорсткі і певні, як раніше... І, як наслідок, зросла потреба світового співтовариства в удосконаленні юридичних механізмів управління простором. Якщо на початкових етапах розвитку суспільства контроль над простором розумівся як досить елементарна боротьба за територіальне верховенство, то сьогодні ідея управління простором виходить за межі чисто політичних і географічних критеріїв»⁵. Не випадково усі глобалізаційні процеси, не зважаючи на те, чи мають вони загальносвітовий характер, відбуваються у регіонах, пов'язують з приведенням міжнародного права у відповідність до завдань управління цими процесами. Тому створення «єдиного міжнародно-правового простору» повинно супроводжуватися реалізацією цілком зрозумілих завдань, що характеризують це поняття.

Базовим елементом поняття «правовий простір» виступають передусім особливості соціально-економічних відносин між державами певного територіального простору. Такі відносини повинні не лише природно встановитися між державами і підтримуватися ними, і на цю обставину безспідставно звертають увагу М.Н. Козюк⁶ і М.Ю. Яхьяєва⁷. Як писав ще в середині ХХ ст. М. Вольф, наявність економічного союзу держав неминуче передбачає чітке застосування принципу підпорядкування інтересам союзу законодавчої компетенції держави-учасниці такого союзу⁸. На нашу думку, спільність соціально-економічних відносин, як ключовий елемент регіональної інтеграції, є так само ключовим і для регіональної уніфікації права.

Крім того, в розумінні поняття «міжнародно-правовий простір» дослідники акцентують увагу на важливості соціокультурних зв'язків між учасниками інтеграційного утворення та усвідомлення у відповідних суспільствах цінності права. «Правовий простір» спирається на єдність учасників міжнародного об'єднання в розумінні важливості права в якості єдиного і визнаного усіма регулятора спільних інтеграційних відносин. Тому на регіональному рівні для створення передумов для уніфікації такою важливою визнається соціокультурна єдність, що може мати навіть більше значення, ніж економічний фактор. А. Зайглер спеціально звертає увагу на ту обставину, що гармонізація та уніфікація можуть існувати саме там, де мають місце «транскультурні явища»⁹. Не випадково, одним із факторів політичної і економічної інтеграції європейських держав була передусім соціокультурна єдність. На переконання європейських народів, що укладали Статут Ради Європи, спільною цінністю було визнано демократію, засновану на повазі до прав людини. «Участь у Конвенції про захист прав людини та основоположні свободи та її дотримання є перепусткою держав до європейської спільноти та свідченням належності до європейської правової культури»¹⁰. Так само створення

Європейського політичного союзу, закріпленого Маастріхтським договором 1992 р., передбачало відкритість Союзу виключно для держав з демократичною формою правління, в яких поважають права людини¹¹.

Окремо варто звернути увагу на важливість збереження в єдиному правовому просторі «національної самобутності» кожного із суб'єктів, на що також звертають увагу дослідники. Це питання вочевидь може не бути принципово важливим для універсальної (глобальної) уніфікації, але воно не може вважатися другорядним для регіональної уніфікації, і саме від гостроти цього питання може залежати перспектива поглиблення інтеграційних процесів. У цьому відношенні цікавим є зауваження Н.Г. Дороніної, яка згадує про так звану «непряму уніфікацію» і пов'язує її саме з наслідками міжнародної договірно-правової уніфікації в національно-правових системах. Дослідниця так характеризує «непряму уніфікацію»: «У відносинах між незалежними суверенними державами набагато більше переваг належить способу непрямой уніфікації цивільного права, який заснований на визнанні законодавчої компетенції держави. Уніфікація права вважається досягнутою лише після того, як норми відповідного змісту («однакові норми права») будуть прийняті в національному законодавстві... Уніфікація права без створення «єдиних норм» права є більш гнучкою уніфікацією, що дозволяє найбільш повно врахувати національні особливості законодавчого регулювання, які, як правило, коли мова йде про економічну інтеграцію, визначаються особливостями економічного розвитку тієї чи іншої держави»¹². На нашу думку, в запропонованій Н.Г. Дороніною постановці питання ключовим є готовність держави до інтеграційних процесів, якими характеризуються саме розвинуті регіональні міждержавні відносини. Наявність у держав такої готовності, підкріпленої розвинутими і юридично закріпленими регіональними соціально-економічними зв'язками, зведе до мінімуму «непряму уніфікацію». Натомість недозрілі міждержавні соціально-економічні зв'язки не будуть створювати міцний міжнародний правовий простір, а, отже, і не будуть вимагати потреби в глибоких уніфікаційних процедурах. Тому так звані «гнучкі» моделі уніфікації дійсно максимально зберігають «національну самобутність», але не характеризують глибоку міжнародну інтеграцію, і це принципово важливо для подальших перспектив не лише міжнародно-правової уніфікації, а й уніфікації на основі міжнародного права, внутрішньодержавного законодавства. І тут варто звернути увагу на ще одну обставину.

Уніфікація внутрішньодержавного законодавства в межах міжнародних регіональних об'єднань відбувається не лише в сфері публічного права. Повноцінні міжнародні інтеграційні процеси неможливі без приватноправової уніфікації, і саме прогрес у цій сфері може активно впливати на поглиблення інтеграційних відносин між державами регіону. Тому в теорії міжнародного права, як публічного, так і приватного, давно й широко підтримується думка про те, що міжнародні інтеграційні відносини немислимі без уніфікаційних процесів в праві¹³, і навпаки – розвиток уніфікаційних процесів у праві держав регіону свідчить про існування міжнародних інтеграційних відносин. Примітно, що саме на цю принципово важливу обставину завжди звертають увагу фахівці з внутрішньодержавного права. Зокрема, В.І. Бобрик зазначає, що «уніфікація як спосіб узгодження національного законодавства різних держав можлива, як правило, лише за високого ступеня їх економічної, політичної і соціальної інтеграції»¹⁴. Причому характерною рисою регіональної уніфікації є взаємна залежність різних предметних просторів уніфікації внутрішньодержавного права. У зв'язку з цим заслуговує на увагу таке спостереження: в міжнародно-договірній практиці застосування різних способів уніфікації права, як правило, йдеться про регулювання цивільно-правових відносин. Коли ж постало питання про економічну інтеграцію держав і про правове регулювання відносин, пов'язаних з міжнародною торгівлею (іноземними інвестиціями, валютним або митним регулюванням) в рамках економічних союзів, то виникає потреба в досягненні свого роду однаковості і норм адміністративного права¹⁵. На підтримку цієї тези можна навести також думку А. Зайглера, який наполягає на тому, що уніфікація в сфері правового регулювання торгівлі і комерції принципово відрізняється від інших сфер права, які розвивалися переважно для регулювання внутрішніх процесів, що найбільше пов'язані з внутрішніми обставинами¹⁶. Отже, приватноправової уніфікації завжди має більший вплив на національне право, ніж предмет, з якого вона відбувається. Це має дуже важливе значення для нашого дослідження, оскільки характеризує нерозривність міжнародно-правової уніфікації внутрішньодержавного права як єдиного, комплексного явища.

Як наслідок, наближення національного права до міжнародного регіонального права виходить за межі суто технологічного процесу в рамках внутрішньодержавної імплементації норм міжнародного права. Цей процес невідворотно породжує конвергенцію. Наприклад, оцінюючи факт наближення українського права до європейського, В.Я. Тацій і Ю.М. Грошевий називають це «найважливішою традицією формування галузей національного права і галузей національного законодавства»¹⁷. Таким чином, виникає принципова нова політико-правова ситуація, яку не можна характеризувати звичайними міжнародно-правовими категоріями, про які, зокрема, писав свого часу І.І. Лукашук, будуючи значення міжнародного права для інтернаціоналізації національного права виключно на принципі *pacta sunt servanda* – добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом¹⁸. Стає цілком очевидним, що звичайна реалізація міжнародно-правових норм у внутрішньодержавному правовому порядку з пріоритетом узгодження своїх національних законів і адміністративних правил з міжнародно-правовими зобов'язаннями вже не є достатньою. Сама ідея уніфікації, що починається на рівні міжнародного права і опускається до рівня національного права, не може залежати від національних пріоритетів – інакше втрачається сенс самої ідеї міжнародно-правової уніфікації. Саме тому важливою є думка про спільність соціокультурних і економічних основ регіональної міжнародної інтеграції, коди дійсно стає можливою ціннісна інтеграція міжнародного і національного права.

Отже, з якими особливостями інституціоналізованих регіональних інтеграційних процесів пов'язана регіональна міжнародна договірно-правова уніфікація, а саме: в якій спосіб створюється інституційно-пра-

вова основа єдиних міжнародно-правових регіональних просторів? На нашу думку, тут можна виділити декілька ознак.

Першою ознакою є те, що регіональна уніфікація обов'язково пов'язана з сформованими за допомогою міжнародного права міжнародними регіональними інтеграційними структурами. У сучасному світі регіональна інтеграція є доволі потужним компонентом розвитку. Європейський приклад не є унікальним, хоча структур, подібних до Європейського Союзу, в інших регіонах світу дійсно не створено, але існує багато інших потужних міжнародних утворень.

Наприклад, в Африці можна звернути увагу на три такі регіональні міждержавні угруповання: Спільний Ринок країн Східної і Південної Африки (COMESA); Економічне співтовариство країн Західної Африки (ECOWAS), що має навіть власні об'єднані збройні сили; Економічне співтовариство країн Центральної Африки (ECCAS), що використовує, між іншим, спільну валюту. У 1991 р. глави африканських держав підписали Договір Абуджа про створення Панафриканського економічного співтовариства (ПАЕС). Наразі з 14 міждержавних регіональних структур 7 знаходяться в стадії активного будівництва¹⁹. Тією чи іншою мірою ці структури передбачають створення правових просторів, що пов'язано з міжнародно-правовою уніфікацією і наступною гармонізацією законодавства. Хоча і нерівномірно, інтеграційні процеси тривають у Північній і Південній частинах Америки. Угода між США, Канадою і Мексикою про Північноамериканську асоціацію вільної торгівлі (NAFTA) наразі передбачає гармонізацію технічних стандартів, санітарних і фітосанітарних норм та право звертатися до міжнародних судових установ. Щоправда, Північноамериканська інтеграція розвивається усе-таки за відсутності наднаціональних регулюючих інститутів, а Південноамериканські інтеграційні утворення знаходяться на самому початку свого розвитку. У Азіатсько-Тихоокеанському регіоні найпотужнішим утворенням з перспективою динамічного зростання є Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС). У списку 500 найбільших корпорацій світу АТЕС представляють 342 компанії.

Отже, розвиток регіональної інтеграції у світі є потужним трендом, з яким пов'язано створення міжнародних міжурядових організацій, що мають на меті поглиблення інтеграційних процесів. Це неминуче приводить до потреби формування міжнародного правового простору, що забезпечуватиме потреби держав відповідного регіону. Як можна побачити, в переважній більшості випадків міжнародні договори визначають не лише політичні та економічні, а й правові тенденції розвитку інтегрованих міждержавних об'єднань. Ці об'єднання і є організаційно-правовою оболонкою для розвитку регіональних міжнародно-правових уніфікаційних процесів.

Другою ознакою є необхідність здійснення міжнародно-правової уніфікації регіональними інтеграційними утвореннями, а в подальшому – гармонізації і уніфікації внутрішньодержавного законодавства, що має наслідком створення міжнародно-правових і інституційних інструментів забезпечення таких процесів. У межах міжнародної регіональної інтеграції саме міжнародне право є одним із основних інструментів забезпечення її міцності. Як пише П.-М. Дюпуї, це є нічим іншим, як свідченням експансії міжнародного права, що супроводжується посиленням міжнародного правопорядку, а цей процес обов'язково супроводжується посиленням системи міжнародного контролю дотримання міжнародних зобов'язань. Ця система контролю допомагає в забезпеченні єдності імплементації міжнародно-правових зобов'язань, у тому числі одного їх тлумачення²⁰.

Передусім в міжнародних органах регіональної інтеграції створюються спеціальні органи з повноваженнями контролю дотримання державами-учасниками своїх міжнародно-договірних зобов'язань у законодавстві і в практиці його застосування – так звані *compliance* органи. Такі органи можуть бути не лише в регіональних, а й в універсальних міжнародних організаціях, і зовні вони мало відрізняються. Наприклад, це договірні органи контролю за дотриманням таких універсальних міжнародних договорів про права людини, як Конвенція про права дитини²¹ (Комітет по правах дитини, ст. 43), Конвенція про права жінок²² (Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, ст. 17), або таких універсальних міжнародних договорів про боротьбу зі злочинністю, як Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції²³ (Конференція держав-учасниць Конвенції, ст. 63), Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності²⁴ (Конференція учасників Конвенції, ст. 32) та інші. Однак відмінність між універсальними і регіональними *compliance* органами є, і вона полягає переважно в політико-правових наслідках контрольних процедур. На відміну від міжнародних контрольних заходів за дотриманням переважної більшості універсальних міжнародних договорів, *compliance* процедури за дотриманням регіональних договорів найчастіше спираються на механізми відповідальності самих інтеграційних об'єднань. Наприклад, система *compliance* процедури з таких договорів Ради Європи, як Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією²⁵; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією²⁶; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом²⁷; Конвенція про кіберзлочинність²⁸; Рамкова конвенція про захист національних меншин²⁹ передбачає застосування проти держави-порушниця санкцій Комітетом Міністрів Ради Європи³⁰. Таким чином, під пильним міжнародним контролем опиняються як процеси міжнародно-правової договірної уніфікації, що скеровуються відповідною міжнародною практикою контролюючих конвенційних органів, так і втілення такої практики, а по суті – офіційних тлумачень відповідних міжнародних договорів, у законодавство і практику держав-учасниць. Звідси випливає ще одна особливість регіональної міжнародної договірної-правової уніфікації: вона зазвичай передбачає механізми міжнародно-правової відповідальності за здійснені порушення, і такі механізми є найчастіше частиною регіональних, а не універсальних міжнародних міжурядових організацій.

Однак глибина регіональної міжнародно-правової інтеграції зазвичай потребує більш глибокого впливу регіональних інституцій на законодавство держав-учасниць. Справа в тому, що тлумачення міжнародних договорів на основі *compliance* процедури усе-таки натикаються на неоднаковість юридичних процедур їх сприйняття в державах-учасниках. Наприклад, в Україні законодавчо не визначено юридичну силу таких рекомендацій міжнародних органів, хоча в науковій доктрині пропонується визнавати їх в якості автентичних тлумачень договору³¹. Подібна проблема виникла у Франції вже щодо юрисдикції Європейського суду з прав людини. Як зазначає Марі-Еме Латурнері: «... хоча з моменту її ратифікації в 1974 р. Конвенція 1950 р. має у Франції пряму дію і породила велику судову практику як в судах загальної юрисдикції, так і в адміністративних судах, компетенція ЄСПЛ була визнана Францією тільки в 1981 р., і лише з 1986 р., в зв'язку з винесенням ним постанови по справі “Бозано v. Франція”, почала розвиватися судова практика ЄСПЛ відносно Франції»³². Подібна проблема так само поставала на початку нульових років в Україні.

Як свідчить досвід, за відсутності чіткої міжнародно-правової норми щодо застосування актів тлумачення міжнародних договорів конвенційними *compliance* органами цих договорів такі дії кожного разу вирішуються *ad hoc*, на ґрунті фактичного визнання ситуації *sui generis*. З урахуванням цієї обставини виглядає цілком доречним існування тенденції до створення судових/квазісудових органів замість *compliance* органів³³. Г.Г. Шинкарецька наразі називає кількість міжнародних судових органів не менше, як 50³⁴ і говорить про існування такої тенденції лише в останні 30 років. Причому вона закликає чітко відрізнити повноваження регіональних інтеграційних об'єднань, «оскільки в силу тих завдань, які перед ними ставляться, вони наділені і своїми специфічними характеристиками»³⁵, серед яких основна мета створення і діяльності таких судів пов'язана із забезпеченням однакового формування, тлумачення і застосування уніфікованого права інтеграційного об'єднання³⁶. Отже, йдеться про створення міжнародних контрольних механізмів з повноваженнями суду та із закріпленням їх юрисдикції для держав-учасниць регіонального об'єднання. Прикладів таких міжнародних судів у регіональних інтеграційних об'єднаннях вже доволі багато: Європейський суд з прав людини, Європейський суд справедливості, Американський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини, Суд справедливості Андського співтовариства, Постійний ревізійний суд Меркосуру, Карибський суд справедливості, Центральноамериканський суд, Суд Європейської асоціації вільної торгівлі, Суд COMESA, Суд ECCAS, Суд ECOWAS та ін.

Зазначаючи важливість спільних цінностей регіональних інтеграційних об'єднань, наголошено, що однією з них є цінність права: саме на цій основі створюються спільні регіональні правові простори. Отже, запровадження судових процедур для збереження правового простору, в якому діє уніфіковане інтеграційне право, покликано забезпечити верховенство інтеграційного права, тобто встановлення такого правопорядку, що надавав би кожній державі свободу об'єднання в межах юридичних принципів і норм, які не суперечать договірним основам інтеграції.

Ще однією особливістю регіональної міжнародно-правової уніфікації є розширення використання «м'яких» інструментів, причому регіональна уніфікація особливо пов'язана з так званою триваючою уніфікацією, коли *compliance* органи протягом десятиліть своєю практикою забезпечують дієвість «своїх» міжнародних договорів на основі доктрини «живого» права. Ця обставина є цілком зрозумілою і впливає з природи регіональних інтеграційних об'єднань як міжнародних структур, що створюються для вирішення пріоритетних соціальних, економічних, політичних питань держав регіону. Відповідні триваючі регіональні пріоритети і створюють міжнародно-правову інфраструктуру інтеграційного об'єднання. Отже, наявність триваючої потреби в співробітництві створює для держав об'єктивне підґрунтя для підтримки договірно-правових відносин та ефективної адаптації взаємних договірних прав і обов'язків до обставин, що змінюються. Це має наслідком те, що регіональна договірно-правова уніфікація набуває ознак більш глибокої і змістовної, ніж це можливе в переважній більшості прикладів міжнародної універсальної договірно-правової уніфікації. Відповідно, можна говорити і про більш значущі наслідки такої уніфікації в разі її впливу на національне право держав-учасниць.

Остаточо оцінювати усі риси міжнародної договірно-правової інтеграції ще зарано, оскільки інтеграційні процеси в багатьох регіонах не завершені. Зокрема, це стосується Південної Америки, Африки. Деякі з регіонів інтеграції остаточно не сформувалися, що свідчить про незавершеність міжнародно-правового оформлення регіональних уподобань держав. Наприклад, в Африці починаючи з 1980 р. почали розвиватися ініціативи зі створення спільного ринку, які привели до ідеї створення у 1991 р. Панафриканського економічного співтовариства. А Північноамериканська інтеграція розвивається все-таки за відсутності наднаціональних регулюючих інститутів, інтеграційний процес формується головним чином не на державному рівні. За різними оцінками, наприклад, Південноамериканські інтеграційні утворення знаходяться на самому початку свого розвитку.

Отже, можемо зробити висновок, що створення єдиних міжнародно-правових просторів, які знаходяться в основі автономних регіональних міжнародно-правових утворень, відбувається внаслідок збігу певних обставин: базовими елементами в понятті «правовий простір» виступають передусім особливості соціально-економічних відносин між державами певного територіального простору, в яких усвідомлюється цінність права, і між якими існують соціокультурні зв'язки. Такі відносини повинні не лише природно встановитися між державами і підтримуватися ними. Як наслідок, настання потреба в наблизенні національного права держав-учасниць до права автономних регіональних міжнародних утворень і в його уніфікації невідворотно породжує правову конвергенцію.

Побудова інституційно-правової основи єдиних міжнародно-правових регіональних просторів пов'язана зі створенням в структурі відповідних міжнародних організацій *compliance* органів або міжнародних судів як міжнародно-правових і інституційних інструментів здійснення міжнародно-правової регіональної уніфікації та гармонізації й уніфікації внутрішньодержавного законодавства. Для єдиних міжнародно-правових регіональних просторів характерним є розширення використання «м'яких» інструментів, що забезпечують дієвість міжнародних договорів на основі доктрини «живого» права. Ефективна міжнародно-правова уніфікація, так само, як гармонізація і уніфікація внутрішньодержавного законодавства, вимагає створення в регіональних організаціях механізмів міжнародно-правової відповідальності за здійснені порушення в цій сфері.

¹ Тема «Ризик фрагментації міжнародного права» включена в програму роботи Комісії в 2000 році (Yearbook of the International Law Commission 2000, Report of the Commission to the General Assembly on the work of its fifty-second session. Vol II (Part 2), – para. 729. – P. 131), після розгляду аналітичного дослідження «Риски фрагментации международного права», підготовленого Г. Хафнером.

² Про формування єдиного правового простору Європейського Союзу див., наприклад: *Штрайнц Р.* Європейське право / Р. Штрайнц. – Л.: Астролябія, 2009. – 479 с. – С. 404–497.

³ Див.: *Dupuy P.-M.* The Danger of Fragmentation or Unification of the International Legal System and the International Court of Justice / P.-M. Dupuy // International Law and Politics. – 1999. – Vol. 31. – P. 791–807.

⁴ Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А.С. Довгерта і В.І. Кисіля. – К.: Алерта, 2012. – 376 с. – С. 96–97.

⁵ *Суханов В.В.* Правовое пространство и его формы: дисс. ... канд. юрид. наук / В.В. Суханов. – М., 2005. – 176 с.

⁶ *Козюк М.Н.* Правовое пространство и правовые коммуникации / М.Н. Козюк // Новая правовая мысль. – 2002. – № 1. – С. 21–26.

⁷ *Яхьяева М.У.* Понятие «правовое пространство» как «модный» концепт / М.У. Яхьяева // Международный научно-исследовательский журнал. – 2017. – Декабрь. – Вып. № 12(66). Юридические науки. – С. 138–140 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://research-journal.org/law/ponyatie-pravovoe-prostranstvo-kak-modnyj-koncept/>

⁸ *Вольф М.* Международное частное право; пер. с англ. С.М. Рапопорта; под ред. и с предисл. Л.А. Лунца / М. Вольф. – М.: Госиздат иностранной литературы, 1948. – 702 с. – С. 26.

⁹ *Ziegler A.* Particularities of Harmonization and Unification of International Law of Trade and Commerce / A. Ziegler // Private Law in the International Arena. – Liber Amicorum Kurt Siehr. – C. Asser Press. The Hague. Netherlands. 2000. – P. 781–792. – P. 783.

¹⁰ Див. про це: *Буроменський М.В.* Есе про Європейський кодекс свободи й демократії / М.В. Буроменський // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. – Х., 2010. – Вип. 112. – С. 3–12.

¹¹ Договор о Европейском Союзе. Маастрихт, 7 февраля 1992 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029

¹² *Доронина Н.Г.* Унификация и гармонизация права в условиях международной интеграции / Н.Г. Доронина // Журнал российского права. – 1998. – № 6. – С. 53–67 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://center-bereg.ru/o5940.html>

¹³ *Грингольц И.А.* Международные хозяйственные объединения в странах-членах СЭВ (понятие и виды) / И.А. Грингольц // Ученые записки ВНИИСЗ. – М., 1973. – Вып. 28. – С. 59; *Маковский А.Л.* Вопросы теории международно-договорной унификации права и состав международного частного права / А.Л. Маковский // Материалы Торгово-промышленной палаты СССР. – М., 1983. – Вып. 34. – С. 26–33; *Брагинский М.И.* О сближении и унификации национальных правовых норм стран-членов СЭВ / М.И. Брагинский // Материалы секции права Торгово-промышленной палаты СССР. – М., 1983. – Вып. 34. – С. 34–46; *Тихомиров Ю.А.* Курс сравнительного правоведения / Ю.А. Тихомиров. – М., 1996. – С. 97–111; *Giles O.C.* Uniform Commercial Law / O.C. Giles. – Leyden: A.W. Sijthoff, 1970. – 220 p.; *David R.* Le Droit du Commerce International: Réflexions d'un Comparatiste sur le Droit International Prive / R. David. – Economica. 1987. – 152 p.

¹⁴ *Бобрик В.І.* Міжнародна уніфікація і гармонізація процесуального права як напрям оптимізації цивільного і господарського судочинства в Україні / В.І. Бобрик // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 133–139. – С. 135.

¹⁵ *Доронина Н.Г.* Вказана праця. – С. 59–61.

¹⁶ *Ziegler A.* Вказана праця.

¹⁷ *Тацій В.Я.* Проблеми зближення європейських правових систем як умова гармонізації законодавства України / В.Я. Тацій, Ю.М. Грошевий // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матеріали нук.-практ. конф. – К., 1998. – С. 53–57.

¹⁸ *Лукашук І.І.* Глобалізація, держава, право, ХХІ век / І.І. Лукашук. – М.: Спарк, 2000. – 279 с. – С. 50.

¹⁹ *Костюнина Г.М.* Інтеграція в Африці / Г.М. Костюнина // Міжнародна економічна інтеграція: учеб. пособ. / под ред. Н.Н. Ливенцева. – М.: Економіст, 2006. – С. 297–320 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mgimo.ru/upload/iblock/dbc/dbc8bd528d4a17edf9ce0726bc5f93e1.pdf>

²⁰ *Dupuy P.-M.* The Danger of Fragmentation or Unification of the International Legal System and the International Court of Justice / P.-M. Dupuy // International Law and Politics. – 1999. – Vol. 31. – P. 795–796.

²¹ Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

²² Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

²³ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

²⁴ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789

²⁵ Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102

²⁶ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS) від 27.01.1999 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101

²⁷ Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, від 08.11.1990 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029

²⁸ Конвенція про кіберзлочинність 23.11.2001 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575

²⁹ Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055

³⁰ Див.: *Аббакумова Д.В.* Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження : монографія / Д.В. Аббакумова – Х.: Право, 2016. – 254 с.

³¹ Див.: *Буроменський М.В.* Доктрина взаємодії міжнародного і українського права та національна судова практика / М.В. Буроменський // Проблеми застосування міжнародних стандартів, у правовій системі України. – К.: Юридична практика, 2014. – С. 337–358.

³² *Латурнери М.-Э.* Соотношение международного и национального права: ситуация во Франции на 2016 год / М.-Э. Латурнери : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comitasgentium.com/ru/соотношение-международного-и-национ>

³³ *Дириу Р.-М.* Вказана праця. – Р. 792.

³⁴ *Шинкарецька Г.Г.* Тенденции развития судебных средств мирного разрешения международных споров: монография / Г.Г. Шинкарецькая. – М.: Nota Bene, 2009. – 250 с. – С. 111.

³⁵ *Шинкарецька Г.Г.* «Классические» международные суды: роль в поддержании правопорядка / Г.Г. Шинкарецькая. – С. 452–457 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbpublish.com/library_get_pdf.php?id=30717

³⁶ *Рафалюк Е.Е.* Решения судов интеграционных объединений Латинской Америки как форма унификации международного частного права: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е.Е. Рафалюк. – М., 2010. – 194 с.; *Стрельцова Е.Д.* Этапы формирования единообразного морского права / Е.Д. Стрельцова // *Правова держава*. – 2012. – № 12. – С. 381–388.

Резюме

Стрельцова Є.Д. Регіоналізація міжнародного права та її наслідки для міжнародно-договірної уніфікації національного законодавства.

Регіоналізація міжнародного права і його фрагментація мають суттєві наслідки не лише для регіонального міжнародно-правового співробітництва, а й впливають на законодавство держав-учасниць регіональних міжнародних організацій. В останні десятиліття ці процеси не лише поширилися у світі, а й набули нової якості.

У статті розглядаються зміст поняття регіонального міжнародно-правового простору, його характерні риси; досліджено інституційно-правові основи регіональних міжнародно-правових просторів. При цьому увага звертається на особливості інституціоналізованих регіональних інтеграційних процесів, з якими пов'язана регіональна міжнародна договірно-правова уніфікація. З'ясовано, у який спосіб створюється інституційно-правова основа єдиних міжнародно-правових регіональних просторів.

Ключові слова: уніфікація міжнародного права, фрагментація міжнародного права, єдиний правовий простір, міжнародно-правовий контроль, міжнародні регіональні міжурядові організації, акти міжнародних міжурядових організацій, міжнародно-правова уніфікація внутрішньодержавного права.

Резюме

Стрельцова Е.Д. Регионализация международного права и его последствия для международно-договорной унификации национального законодательства.

Регионализация международного права и его фрагментация имеют существенные последствия не только для регионального международно-правового сотрудничества, но и влияют на законодательство государств-участников региональных международных организаций. В последние десятилетия эти процессы не только распространились в мире, но и приобрели новое качество.

В статье рассматривается содержание понятия регионального международно-правового пространства, его характерные черты; исследованы институционально-правовые основы региональных международно-правовых пространств. При этом обращается внимание на особенности институционализованных региональных интеграционных процессов, с которыми связана региональная международная договорно-правовая унификация. Выяснено, каким образом создается институционально-правовая основа единых международно-правовых региональных пространств.

Ключевые слова: унификация международного права, фрагментация международного права, единое правовое пространство, международно-правовой контроль, международные региональные межправительственные организации, акты международных межправительственных организаций, международно-правовая унификация внутригосударственного права.

Summary

Streltsova Ye. Regionalization of international law and its consequences for the unification of national legislation through international treaties.

Regionalization of international law and its fragmentation have significant consequences not only for regional international legal cooperation, but also have an impact on the legislation of the states-members of regional international organizations. In recent decades, these processes not only have spread across the world, but also have acquired a new quality. The article deals with the content of the concept of regional international legal space, its characteristic features; as well the institutional and legal foundations of regional international legal spaces are investigated into. Simultaneously, special emphasis is placed on the peculiarities of institutionalized regional integration processes, which the regional international legal unification is concerned with. The article attempts to identify the ways the institutional and legal basis of the single international legal regional spaces have been created by.

Key words: unification of international law, fragmentation of international law, single legal space, international legal control, international regional intergovernmental organizations, acts of international intergovernmental organizations, international legal unification of domestic law.